

СИСТЕМА ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ЗВЕРНЕННЯ В УКРАЇНІ

Право на звернення є однією з ключових конституційно-правових гарантій взаємодії особи з органами публічної влади та важливим елементом механізму забезпечення прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб. У сучасній правовій системі України його нормативне регулювання має комплексний характер і здійснюється через взаємодію конституційних положень та низки спеціальних законів, зокрема законів України «Про звернення громадян» [1], «Про інформацію» [2], «Про доступ до публічної інформації» [3], «Про адміністративні послуги» [4] та «Про адміністративну процедуру» [5].

Конституційне закріплення права на звернення у статті 40 Конституції України [6] визначає його як універсальне суб'єктивне право, що гарантує можливість індивідуального та колективного звернення до органів державної влади та місцевого самоврядування. Таким чином, це право набуває не лише процедурного, а й інституційного значення як елемент конституційного механізму народовладдя.

Спеціальне законодавство деталізує зміст і порядок реалізації цього права. Закон України «Про звернення громадян» [1] встановлює форми звернень (заява, скарга, пропозиція, клопотання), строки їх розгляду, вимоги до оформлення та підстави відмови. Його нормативна конструкція поєднує імперативність обов'язку реагування органів влади з елементами адміністративного розсуду щодо оцінки змісту звернення. Разом із тим інші акти розширюють регулятивний контекст права на звернення, інтегруючи його у ширшу систему інформаційної відкритості та адміністративного сервісу. Зокрема, закони «Про інформацію» [2] та «Про доступ до публічної інформації» [3] забезпечують доступ до відомостей про діяльність органів влади, тоді як закон «Про адміністративні послуги» [4] формує сервісну модель взаємодії держави з особою. У свою чергу, Закон України «Про адміністративну процедуру» [5] встановлює загальні процесуальні стандарти, що забезпечують єдність адміністративного розгляду.

У структурному вимірі нормативне регулювання права на звернення доцільно розглядати на двох рівнях:

- матеріально-правовому, що визначає зміст і гарантії права на звернення як публічно-правового інституту;

- процедурно-інституційному, який регламентує порядок його реалізації в діяльності органів публічної адміністрації.

Зауважимо, що значний вплив на трансформацію цього інституту має саме Закон України «Про адміністративну процедуру» [5], який змінює його функціональне призначення. Право на звернення поступово перетворюється з інструменту комунікації на елемент системи адміністративних гарантій, що охоплює право бути вислуханим, обов'язок мотивування рішень та можливість ефективного оскарження. У результаті воно набуває ознак процесуальної гарантії, яка впливає на формування адміністративного рішення ще на початкових стадіях його прийняття.

У підсумку право на звернення слід розглядати як системоутворюючий елемент публічного адміністрування, що поєднує комунікативну, контрольну та захисну функції у взаємодії особи з державою.

Важливим є й співвідношення цього права з принципом верховенства права. У сучасному розумінні він виступає не декларативною, а практичною основою якості публічного адміністрування. У цьому контексті право на звернення забезпечує правову визначеність, запобігає свавіллю та гарантує підконтрольність органів влади.

Разом із тим законодавче регулювання не повністю усуває проблему розмежування між зверненням та адміністративним актом. Частина відповідей органів влади має суто інформаційний характер і не породжує юридичних наслідків, що обмежує можливості судового захисту. Це формує проміжну зону невизначеності між комунікативною та процедурною природою звернення.

Окремої уваги потребує вплив цифровізації. Запровадження електронних звернень, петицій і сервісів підвищує доступність адміністративних процедур, однак одночасно створює ризики стандартизації відповідей та формалізації взаємодії.

Не менш значущим є питання судового контролю. Реальна ефективність права на звернення значною мірою залежить від можливості оскарження бездіяльності або неналежного реагування органів влади. У цьому ключі адміністративне судочинство виконує ключову гарантійну функцію.

Отже, нормативна модель права на звернення в Україні має багаторівневий та інтегрований характер. Відповідно, наявність розгалуженої законодавчої бази зумовлює те, що практична реалізація цього права може істотно відрізнятись. У результаті формується ситуація, за якої формально гарантоване право набуває різного ступеня ефективності. Як наслідок, особливого значення набуває питання стандартизації адміністративних процедур розгляду звернень. Відсутність єдиних, уніфікованих підходів до класифікації звернень, їх первинної обробки та оцінки змісту призводить до

неоднорідності практики правозастосування. Це, у свою чергу, знижує передбачуваність адміністративних рішень і ускладнює формування стабільної практики захисту прав заявників. Відтак нормативна модель потребує подальшого розвитку в напрямку деталізації процедурних стандартів та узгодження правозастосування правових актів.

Водночас варто звернути увагу на еволюцію функціонального навантаження права на звернення в умовах розвитку сервісної держави. У сучасних умовах воно поступово виходить за межі класичного механізму реагування на порушення прав і дедалі частіше виконує превентивну та сервісну функції. Через звернення громадяни та юридичні особи не лише захищають свої інтереси, а й ініціюють отримання адміністративних послуг, уточнюють правову інформацію та впливають на формування управлінських рішень. Таким чином, відбувається розширення функціонального змісту цього інституту, що наближає його до моделі інтерактивного адміністративного врядування.

Окремим аспектом є проблема ефективності зворотного зв'язку між громадянином і державою. Формальне надання відповіді на звернення не завжди означає реальне вирішення порушеного питання або врахування викладених пропозицій. У цьому випадку постає питання якості адміністративної реакції, яка має оцінюватися не лише через дотримання строків і процедур, а й через змістовну обґрунтованість та результативність прийнятих рішень. Саме ця складова визначає рівень довіри до публічної влади та ефективність комунікативної функції права на звернення.

Підсумовуючи, подальший розвиток системи правового забезпечення права на звернення в Україні має ґрунтуватися на поєднанні нормативної уніфікації, інституційного посилення та технологічної модернізації. Лише за умови комплексного підходу можливе досягнення реальної ефективності цього права як інструменту захисту інтересів особи, засобу контролю за діяльністю публічної адміністрації та механізму формування довіри до державних інституцій.

Список літератури

1. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text>
2. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
3. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2939-17>

4. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5203-17>
5. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>
6. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>